

A „HAGYOMÁNYOK – ÍZEK – RÉGIÓK” (HÍR) Program eredményei és perspektívái*

Pallóné dr. Kisérdi Imola

FVM Európai Integrációs Főosztálya

Érkezett: 2003. március 19.

A magyar mezőgazdaság integrációs felkészülési folyamatában az egyik fő célkitűzés, hogy kiszámítható jövedelmet biztosítsunk a termelőknek, erősítsük életképességüket és fokozzuk versenyképességüket. Ennek megvalósítására az egyik lehetséges fejlődési irány, ha megismertetjük a sajátos magyar termékeket az európai fogyasztókkal, jól megkülönböztetve azokat a tömegtermékektől.

Mottó:

„A nemzetek sorsa attól függ, hogyan táplálkoznak.”

(Brillat Savarin, 1825)

A HAGYOMÁNYOK-ÍZEK-RÉGIÓK (HÍR) programot a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium az Európai Unió Euroterroirs (Európa Vidékei) kezdeményezéséhez csatlakozva 1998-ban indította el. A HÍR program célkitűzése az volt, hogy létrehozza Magyarország hagyományos és tájjellegű mezőgazdasági termékeinek és élelmiszereinek gyűjteményét. A HÍR program minisztériumi szintű koordinátora az Európai Integrációs Főosztály volt. A HÍR program gyakorlati kivitelezését az FVM AMC Kht. irányította.

A HÍR program eredményei

- ✓ A gyűjtemény kritérium rendszerének kidolgozása (1998). A Tudományos Bizottság határozta meg a gyűjteménybe kerülés kritériumrendszerét, figyelembe véve az Európai Gyűjtemény követelményrendszerét és a hazai sajátosságokat. A Nemzeti Tanács által jóváhagyott követelményrendszer értelmében a listára kerülhetett minden olyan mezőgazdasági termék és élelmiszer, amelyet hagyományos módon állítanak elő, egy adott tájegységhez köthető módon, történelmi múltja van, ugyanakkor ma is létező, az adott térségben ismert és forgalmazott termék.
- ✓ A 2 éves gyűjtőmunka (1999-2000) eredményeként 300 termék szakmai-történelmi leírása készült el, régiónként és azon belül ágazati bontásban. A termékek besorolása az EU által elfogadott és a területfejlesztési törvény

* Az EOQ MNB 2003. március 19-én az FVM-ben tartott rendezvényen elhangzott előadás aktualizált változata.

által meghatározott 7 tervezési-statisztikai régióba történt (1. ábra). A termékleírások elkészítésében 77 szakértő vett részt. A szakértők munkáját a KÉKI és a Mezőgazdaság Múzeum szakemberei – az EU szakértők tanácsadásával – irányították. A programban résztvevő valamennyi szakembernek a gyűjtemény létrehozásához nyújtott felbecsülhetetlen értékű szellemi hozzájárulás elismerést és külön köszönetet érdemel.

1. ábra: Magyarország régiói

- ✓ A termékleírások gyűjteménye két kötetes könyv alakjában 2002 tavaszán 2000 példányban megjelent. A könyv kiadását az AMC Kht. finanszírozta, amelyet az FVM integrációs keretéből kapott támogatás egészített ki. A könyvet az AMC és az FVM eljuttatta a megyei FM hivatalok, regionális vidékfejlesztési irodák (REVI-k), SAPARD regionális irodák, szakirányú közép- és felsőoktatási intézmények, valamint kutatóintézetek, továbbá a közkönyvtárak, közgyűjtemények, múzeumok, külképviseletek, nagykövetségek számára.
- ✓ A program elnevezése és logója „HAGYOMÁNYOK – ÍZEK – RÉGIÓK” (rövidítve: „HÍR”) színes ábrás védjegyként a Magyar Szabadalmi Hivatal által bejegyzésre került (172 636 lajstromszámon). Az oltalmi idő kezdete 2002. március 12-e (a HÍR könyv hivatalos sajtóbemutatójának napja). A bejegyeztetési kérelem értelmében a „HÍR” védjegy tulajdonosa az FVM, a tulajdonosi

2. ábra: A HÍR védjegy

jogok gyakorlója az Európai Integrációs Főosztálya, a védjegy használója pedig az AMC Kht. A bejegyzett védjegy biztosítja a program elnevezésének és a program által felhalmozott szellemi javaknak a teljes körű jogi védelmét.

- ✓ Helyi jellegzetességű mezőgazdasági tevékenységek és ezekre épülő élelmiszer-feldolgozás, valamint értékesítés-fejlesztés támogatási rendszerének beindítása és működtetése pályázatos rendszerben

A 2000–2002. közötti időszakban a vidékfejlesztési célelőirányzatból a helyi termékek előállításának és feldolgozásának támogatására – összesen 163 db, 2114732 e Ft összes beruházási költségű pályázatra – 855068 e Ft-ot fordított a tárca. A támogatás feltételei az 50/2001. (VII. 20.) FVM rendelet 11. § (1) és (2) bekezdésében a HÍR Program kritérium rendszeréhez igazítva kerültek meghatározásra. A VFC pályázatok 3 éves eredményei igazolják, hogy a vidéki térségekben nagy az igény és beruházási hajlandóság a helyi, speciális termékek – elsősorban kisüzemi – feldolgozására.

A HÍR program eredményeinek és perspektíváinak bemutatása céljából a szakemberek széles köre számára „Élelmiszerkincünk az EU csatlakozás küszöbén” címmel konferenciát szervezett az Európai Integrációs Főosztály és az Európai Minőségügyi Szervezet Magyar Nemzeti Bizottsága (EOQ MNB) 2002. május 15-én. A szakmai konferencián elhangzott értékes előadások anyagából az EOQ MNB a résztvevők számára kiadványt is készített. A HAGYOMÁNYOK-ÍZEK-RÉGIÓK programot részletesen bemutató tájékoztató anyag az FVM honlapján (<http://www.fvm.hu>) az EU Integrációs oldalon olvasható. Az AMC 2002. november 27-én „A HÍR gyűjtemény perspektívái az EU csatlakozásunk szemszögéből” címmel tartott szakmai tanácskozást a FOODAPEST-en.

A program első szakasza a könyv megjelenésével eredményesen lezárult. A HÍR gyűjteményben szereplő 300 hagyományos és tájjellegű élelmiszer immár az Európai Gyűjtemény szerves részét képezi, 5700-ra növelve a gyűjtemény termékeinek számát. Az EU csatlakozás szempontjából is kiemelt jelentősége van ezeknek a sajátos, csak nálunk fellelhető termékeknek, amelyek egyedi jellegüknél fogva gazdagítják az európai élelmiszerek választékát. A „HÍR” színes ábrás védjegyként való bejegyzésével pedig biztosítottá vált a program elnevezésének teljes körű jogi védelme. A vidékfejlesztési céltámogatások bevezetésével pedig a HÍR gyűjteményben szereplő termékek támogatási rendszere is kiépítésre került.

A HÍR gyűjtemény hasznosítási programja

A gyűjtemény létrehozása és a könyv kiadása önmagában is komoly eredmény, amely azonban további gazdasági, kulturális, oktatási célú

hasznosítási lehetőséget rejt magában. Az Európai Unióban szerzett tapasztalataink is azt mutatják, hogy a termelők regionális szakmai csoportosulásai látványos eredményeket tudnak elérni a védjegyek és eredetjelzők, mint megkülönböztető minőségi jelekben rejlő lehetőségek kiaknázásával, növelve a hagyományos termékek versenyképességét, elősegítve az adott térség komplex fejlesztését. Mindehhez az EU komoly pályázati forrásokat biztosít számukra és fogyasztói népszerűsítő kampányokat is szervez.

Eddig az Európai Bizottság a 2081/92 számú rendelet alapján több mint 600 védett eredet-megjelölést és földrajzi jelölést hagyott jóvá, ezek közül a legtöbbet (121) Franciaországból. A 2082/92 számú rendelete szerint hagyományos különleges tulajdonság tanúsításában az EU-ban összesen 11 termék részesült.

A Strukturális Alapokon belül ezeknek a minőségi termékeknek az értékesítésére külön támogatási fejezet áll rendelkezésre: ez az előirányzott összeg 2000-2006 közötti időszakban az EMOGA intézkedésének keretében 389,3 millió euró az EU15-re (Franciaország 105,1 millió euró, Olaszország 68,6 millió euró, Spanyolország 65,2 millió euró, Portugália 41,9 millió euró).

A HÍR gyűjtemény 2003. évi hasznosítási programjának eredményeképpen során 3 fő irányvonal valósult meg:

Hasznosítás a marketing eszközeivel

Ez a feladat a közösségi marketing eszközeinek alkalmazásával valósítható meg eredményesen, ezért az AMC Kht. 2003. évi stratégiai tervében kiemelt szerepet kapott a HÍR gyűjtemény hasznosítási programjának megvalósítása: a HÍR gyűjtemény újbóli kiadása, idegen nyelvű kiadvány készítése, a gyűjtemény bővítése (régiós és határokon átnyúló regionális együttműködés keretében), a program eredményeinek bemutatása és hasznosításának elősegítése regionális konferenciák szervezésével és kiállításokon való megjelenítése. A nagy érdeklődésre tekintettel az AMC az FVM segítségével kereste a lehetőségét, hogy a gyűjtemény a széles szakmai közönség számára is hozzáférhetővé váljék. Ennek eredményeképpen 2003 elején a gyűjtemény elektronikus, CD változata meg is jelent.

Az oktatási célú hasznosítás keretében a Pesti Barnabás Élelmiszeripari Szakközépiskolában – az AMC támogatásával – 2002. november 23-án megrendezték a pék és cukrász tanulók első hagyományörző versenyét. A résztvevő 11 szakképző iskola 3-3 fős csapatának a feladata a HÍR gyűjtemény 31 hagyományos magyar sütőipari termékéből 2 féle termék (kulcsos kalács, pacsní) gyártása, stílszerű kiállítása és történetének

bemutatása volt. A „Sütőipari technológiai gyakorlat” című tankönyvnek – az AMC támogatásával létrejött – új kiadása már tartalmazza a HÍR gyűjtemény sütőipari termékeinek technológiai leírását is. Meg kell említeni a közelmúlt eseményei közül az egyetemek közötti országos vetélkedőt is a Mezőgazdasági Könyvhónap (2003 február) keretében, melyhez a HÍR gyűjtemény könyvkiadása adta az alapot.

Hasznosítás az iparjogvédelem eszközeivel

A HÍR program által összegyűjtött termékek előállítói, az előállítók csoportosulásai élhetnek az iparjogvédelem eszközeivel is (védjegyek és földrajzi árujelzők használatával). A HÍR gyűjtemény hasznosításának iparjogvédelmi lehetőségei jelenleg a következők:

- Földrajzi árujelzők (2003-tól pályázatos támogatási rendszer a bejegyzéshez!)
- „Garantáltan Hagyományos Különleges” védjegy (2003-tól támogatás a termékleírások elkészítéséhez – tanácsadás igénybevételéhez!)

Az Európai Unió Euroterroirs (Európa Vidékei) és a hozzá kapcsolódó magyar HÍR Programnak a célkitűzése az volt, hogy a szakemberek összegyűjtsék és az európai gyűjtemény kritériumrendszerének megfelelően elkészítsék azoknak a hagyományos és tájjellegű termékeknek a leírását, amelyek a csatlakozásunkat követően eséllyel pályázhatnak az Európai Bizottság által létrehozott terméklistára való felvételre. Ezáltal elnevezésük jogi védelmet, előállításuk és forgalmazásuk pedig támogatást élvezhet az Európai Unióban.

Magyarországon eddig 11 termék földrajzi árujelzőjét lajstromozta a Magyar Szabadalmi Hivatal a nemzeti eredetvédelmi rendszerben: Szegedi téliszalámi, Makói vöröshagyma, Szegedi fűszerpaprika-őrlemény, Kalocsai fűszerpaprika-őrlemény, Budapesti téliszalámi, Gyulai kolbász, Csabai kolbász, Kecskeméti barackpálinka, Békési szilvapálinka, Szatmári szilvapálinka és Szabolcsi almapálinka.

A csatlakozási tárgyalások eredményeként a nemzeti szinten bejegyzett magyar pálinkák felvételre kerülnek a szeszesitalokról szóló 1576/89 számú EGK rendelet II.sz. mellékletébe (szeszes italokra vonatkozó földrajzi elnevezések alatt): Szatmári szilvapálinka, Kecskeméti barackpálinka, Békési szilvapálinka, Szabolcsi almapálinka.

A 2000-ben kötött francia-magyar mezőgazdasági minisztériumok közötti együttműködési megállapodás keretében a HÍR gyűjtemény termékeiből kiválasztásra kerülnek a nemzeti és a csatlakozásunk után EU eredetvédelemre alkalmas termékek. Ennek a munkának a szakmai koordinálását az együttműködés keretében létrehozott francia-magyar közös munkacsoport végzi. Eddig a munkacsoport a kritériumrendszer

alapján a következő termékeket találta nemzeti, majd EU-szintű eredetvédelemre a legesélyesebbnek: Vecsési savanyúkáposzta, Hajdúsági torma.

Az EU 2081/92 számú rendelete szerinti eredetvédelemben, illetve a 2082/92 számú rendelete szerinti hagyományos különleges tulajdonság tanúsításában részesíthető termékek kiválasztásakor a HÍR program által összegyűjtött 300 termékíráásra feltétlenül támaszkodhatunk. Fontos különbség azonban a két rendszer között, hogy míg a gyűjtemény létrejötte szakemberek kutatómunkájának eredménye, addig az eredet-megnevezés vagy földrajzi jelölés bejegyeztetését, illetve a hagyományos különleges tulajdonság tanúsítását az előállítónak, illetve az előállítók szakmai csoportosulásának kell kérelmeznie. Az állami feladat itt a termelők, előállítók széleskörű tájékoztatása a jogszabályok nyújtotta iparjogvédelmi lehetőségekről, amelyek hatékony marketing eszközök is egyben.

Gyakorlati példa a fűszerpaprika spanyolországi esettanulmánya alapján

Spanyolországban az uniós csatlakozástól (1986) kezdődően folyamatosan csökkent a fűszerpaprika termelés: 30 ezer tonnáról (1985) 5 ezer tonnára (1996). Ugyanakkor az alapanyag import (nem zúzott, nem őrölt félkész-termék) meredeken nőtt és 2001-ben elérte a 21 ezer tonnát a spanyol mezőgazdasági minisztérium adatai alapján. Az elemzők szerint az alapanyag import kényszerét a déli félteke olcsó termékeinek megjelenésével általánosan csökkenő exportárak okozták, de a bevétel drasztikus emelkedését az alacsony uniós vámvédelem és az alapanyag termelés veszélyeztetettségét nem felismerő, ezért nemzeti támogatásokat nem alkalmazó agrárirányítás tette lehetővé. Az utóbbi években Spanyolország fő paprika termesztési körzetében a krízisből való kilábalás jelei már mutatkoznak, a termelés csökkenésének üteme megállt. A fűszerpaprika termőterülete és az őrlemény termelésének mennyisége folyamatosan nő. Ennek magyarázatát a LA VERA körzetben alkalmazott füstöléses technológia eredetvédelme adja. Az eredetvédelemmel ellátott termék magasabb áron értékesíthető, ezáltal a fűszerpaprika termesztés jövedelmezősége javult. Magyarország fűszerpaprika termesztése számára is ez jelentheti a jövőben a kitörési pontot.

Hasznosítás a vidékfejlesztési programokban

A HÍR gyűjtemény hasznosítási programja a Közös Agrár politika (KAP) második pilléréhez - az európai fenntartható mezőgazdasági modellhez - illeszkedve lehetőséget ad:

- az egyedi, különleges, minőségi termékek piacának bővítésére;
- a vidéki térségben stabil és folyamatos jövedelem biztosítására;
- a mikro-kisvállalkozások létrehozásának segítésére;

- a kiegészítő és/vagy alternatív jövedelemszerzési lehetőségek fejlesztésére (mezőgazdasági tevékenységhez kapcsolódóan, jellemzően a vidéki térségek adottságaira és hagyományaira épülve).

Ezek a célok összhangban állnak az 1257/1999-es EK rendelet 33. cikkelyében megfogalmazott intézkedésekkel.

A HÍR hasznosítási program szervesen kapcsolódik:

- az FVM 2003. évi agrár-és vidékfejlesztési támogatási céljaihoz a minőségi, helyi jellegzetességű élelmiszerek termelésének és értékesítésének javítása a 2000-2002 VFC program folytatásaként;
- a Nemzeti Agrár-Környezetvédelmi Programhoz (NAKP) pl. őshonos állatok szürke marha, racka juh, cigája juh, magyar kecske, mangalica sertés (ősi tájfajták keresztezéséből), biomézek, biolekvárok terjesztése érdekében;
- a SAPARD terv több intézkedéséhez, mivel a pályáztatás már beindult a következő – a HÍR programot érintő- intézkedéseknél:
 - o Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének támogatása.
 - o A vidéki infrastruktúra fejlesztési fejezetén belül a helyi termékek értékesítéséhez (helyi piacok) megfelelő infrastruktúra biztosítása.

A tervek szerint a SAPARD Program keretében további pályázati lehetőség lesz a tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenység fejlesztésének támogatására.

Továbbá a HÍR hasznosítási program elemeit figyelembe kívánjuk venni a Nemzeti Fejlesztési Terv Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Programja (NFT AVOP) részletes kimunkálása során.

A hasznosítási program megvalósítására tehát számos EU és hazai forrás áll rendelkezésre, ezek minél hatékonyabb kihasználása mindannyiunk felelőssége.

Vonatkozó főbb jogszabályok:

A Tanács 1999. május 17-i 1257/1999/EK rendelete az Európai Mezőgazdasági és Garanciaalapról (EMOGA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról

290/2002. (XII. 27.) számú Korm. rendelet az agrár-és vidékfejlesztési támogatásának igénybevételeinek általános feltételeiről

3/2003. (I. 24.) FVM rendelet az agrárgazdasági és vidékfejlesztési célok 2003. évi költségvetési támogatásáról

53/2001 FVM rendelet a „Magyarország SAPARD Terve” kihirdetéséről

72/2002. (VIII.15.) FVM rendelet a SAPARD Tervben meghatározott agrár- és vidékfejlesztési célok támogatásáról